

Ивана Марковић

Правни факултет, Универзитет у Београду

УНИШТЕЊЕ НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА - ЗАШТИТА ПРЕМА МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ*

Сажетак

Тема рада је уништење културних добара у контексту међународног кривичног права, а у светлу актуелне пресуде донете у случају *ал Махди*. Након супротних схватања о неопходности заштите културних добара у међународним оквирима, непостојања општеприхваћеног, универзалног појма културног добра, те потребе уклапања у инкриминације општег карактера, овај случај Међународног кривичног суда из 2016. године чини се да наговештава промену кривичноправне перцепције значаја и нужности заштите културних добара. При томе је, како је показала анализа, од посебне важности било одређење статуса добра као баштине која се налази под заштитом Унеска, а што би могло да има импликације и на третман српских средњовекових манастира на Косову и Метохији, који се званично налазе на списку угрожених добара. Наполетку, осврнућемо се укратко и на заштиту културних добара од уништења у нашем Кривичном закону.

Кључне речи: културно добро, Унеско, међународно право, кривично право, уништење, конвенција, Кривични законик, *ал Махди*

“Најбољи начин да се неко уништи је да се уништи њихова култура, да се уништи све што им је важно.“

Сведок тужилаштва MLI-OTR-P-0431, *Тужилац против ал Махдија*

---

* Овај рад је написан у оквиру пројекта „Идентитетски преображај Србије“ Правног факултета Универзитета у Београду.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

У позитивноправним прописима и научном дискурсу у вези са културним добрима најзаступљеније је питање њихове крађе и нелегалне трговине. Црно тржиште уметнина представља значајан извор прихода за друге незаконите активности, повезује се са организованим криминалитетом,¹⁾ те се зато чини да је крађа културних добара најбитније питање. Међутим, ништа мање значајно није уништење и/или оштећење културних добара. За разлику од противправног одузимања културног добра, његова деструкција је непоправљива. Поред неповратно изгубљене материјалне вредности, она представља и ненадокнадиви губитак у њој садржаних нематеријалних вредности као симбола културног и верског идентитета. Оно што непокретна културна добра чини додатно осетљивом категоријом напада јесте отежана могућност заштите и могућа употреба у војне сврхе. У садашњици, у којој се након релативно мирног периода после Другог светског рата захуктавају оружани сукоби и расте учесталост терористичких напада, неопходност заштите културних добара постала је врло актуелна. Стога ћемо се у раду бавити заштитом од уништења непокретних²⁾ културних добара.

Та заштита није била приоритет међународног права од почетка, али му је у међувремену, посебно у другој половини XX века, са јачањем свести о значају и потреби очувања културног идентитета народа, посвећена политичка, научна, а како ћемо видети, и судијска пажња. 2016. године је, наиме, донета прва пресуда у којој је оптужени осуђен као саизвршилац у ратном злочину због уништења културних добара (*ал Махду*). Тежња за њиховим очувањем тиче се и наше државе. Један од (свега) три у Европи угрожена споменика Унеска су православни српски манастири на Косову и Метохији, па је стога занимљиво видети на који начин ће доктрина, правосуђе и политика реаговати на донету пресуду у поменутом случају.

- 1) Тако, на пример, Ђорђе Ђорђевић, „Кривична дела против културних добара у КЗ Србије“, у зборнику: *Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму IV* (приредио: Саша Мијалковић), Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2013, стр. 302.
- 2) О значају непокретних културних добара говоре и одредбе Закона о културним добрима, где је одређено да Влада Републике Србије утврђује непокретна културна добра (члан 47 став 1), док покретна културна добра утврђује музеј, архив, кинотека и библиотека, чији је оснивач Република, аутономна покрајина, град или општина (члан 49). Закон о културним добрима, *Сл. гласник РС*, бр. 71/94, 52/2011 – др. закони и 99/2011 – др. закон.

2. ПОЧЕЦИ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

У старо доба нису постојале одредбе које би се бавиле заштитом културних добара у случају оружаног сукоба. Напротив; пустошење и крађе у окупираним територијама чинили су саставни део ратовања. Штавише, сматрало се да је то право које припада освајачу,³⁾ па је самим тим заштита имовине, посебно културних добара, била посве неуобичајена. Премда су тада, као и у Средњем веку, постојале назнаке да се поштеде одређени објекти, посебно они сакралног карактера, први прави покушаји заштите културних добара јављају се (тек) у доба Ренесансе.

У XVI и XVII веку могу се чути прва противљења неограниченом уништењу културних добара. Поред Хуга Гроцијуса (*Hugo Grotius*), који као сведок Тридесетогодишњег рата у Европи помиње религијска добра и споменике као вредне заштите,⁴⁾ истиче се Емерих де Вател (*Emmerich de Vattel*). Он сматра да „из ког код разлога је једна земља уништена, те грађевине, које су част људском роду и које не доприносе снази непријатеља, попут храмова, гробница, јавних зграда и свих здања изузетне лепоте, треба да буду поштеђене. Шта се добија њиховим уништењем? Непријатељ је људског рода ко хоће свесно да му ускрати ове грађевине уметности.“⁵⁾

Схватања су се полако мењала, тако да је у XIX веку било прихваћено становиште да су „уметности и науке међу свим цивилизованим нацијама изузетак од строгих правила рата и да им треба пружити предност и заштиту.“⁶⁾ Нахлик (*Nahlik*) чак сматра да је крајем XIX века заштита културних добара за време рата била прихваћена у теорији и пракси, те је стога прешла у обичајно међународно право.⁷⁾

Вредан помена је и *Lieber Code* из 1863. године, периода Америчког грађанског рата, који је, премда важећи само за америчке оружане снаге, одражавао у великој мери законе и обичаје

3) Тако се на Титовом славолюку у Риму могу видети сцене Веспасијановог освајања Јерусалима 70. године н.е.

4) Hugo Grotius, *The Rights of War and Peace*, Book III, Liberty Fund, Indianapolis, 2005, chapter 12.

5) Emmerich De Vattel, *The Law of Nations or the Principles of Natural Law*, Carnegie Institution of Washington, Washington 1916, стр. 571.

6) *The Marquis de Somerueles judgment*, Halifax, Nova Scotia, 1813; цит. према *The Protection of Cultural Heritage: Rules, practices and education*. Italian contribution, G7 Meeting of Experts, Florence, March 30 2017, стр. 8, 9.

7) Stanislaw Nahlik, "International Law and the Protection of Cultural Property in Armed Conflicts", *Hastings L.J.* no. 4/1975, стр. 1072.

рата у то време, а уједно је подстакао доношење међународне конвенције о правилима рата.⁸⁾ Он је садржао прве казнене одредбе о уништењу културних добара за време рата. У члану 44 се уништење или оштећење тих добара које није наређено од стране овлашћеног лица означава „забрањеним смртном казном или другом тешком казном, сразмерном тежини деликта.“ Премда је *Lieber Code* био једна од првих кодификација међународног хуманитарног права која је садржала дефиницију војне потребе, он се није односио на културна добра, што значи да су она била заштићена у свим ситуацијама.⁹⁾

1874. године донета је Бриселска декларација (*Brussels Declaration*), која се умногоме ослањала на *Lieber Code*, и оксфордски Приручник закона и обичаја рата (*Manuals of the Laws and Customs of War*) из 1880. године. Они су, премда необавезујући, чинили основу Хашких конвенција из 1899. и 1907. године.

У периоду после Другог светског рата, поред најзначајније Хашке конвенције о заштити културног добра у случају оружаног сукоба из 1954. године, у вези са заштитом културних добара треба поменути следећа међународна документа: Женевску конвенцију о заштити цивила за време рата (1949), Конвенцију Уједињених нација о средствима забране и спречавања нелегалног увоза, извоза и преноса својине над културним добром (1970), Конвенцију Уједињених нација о заштити светске културне и природне баштине (1972), Препоруку Уједињених нација о заштити на националном нивоу културне и природне баштине, (1972), два Допунска протокола уз Женевске конвенције (1977), Други Хашки протокол (1999) и Декларацију Уједињених нација у вези са намерним уништавањем културне баштине (2003).

3. ПОЈАМ КУЛТУРНОГ ДОБРА У МЕЂУНАРОДНОМ И СРПСКОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Према *Black's Law Dictionary*, културно добро се дефинише као „покретна или непокретна имовина која има културни значај, било у облику антиквитета и споменика класичног доба или важних модерних предмета лепих уметности, декоративне уметности и архитектуре.“¹⁰⁾

8) Dietrich Schindler, Jiri Toman, *The Laws of Armed Conflicts*, M. Nijhoff Publ., Dordrecht, 1988, стр. 3.

9) Caroline Ehlert, *Prosecuting the Destruction of Cultural Property in International Criminal Law*, M. Nijhoff, Leiden Boston, 2014, стр. 20.

10) Bryan Garner (ed.), *Black's Law Dictionary*, Thomson Reuters, St. Paul, 2014, стр. 436.

Наш Закон о културним добрима их дефинише у свом 2. члану: „Културна добра су ствари и творевине материјалне и духовне културе од општег интереса које уживају посебну заштиту утврђену овим законом. Културна добра, у зависности од физичких, уметничких, културних и историјских својстава, јесу: споменици културе, просторне културно-историјске целине, археолошка налазишта и знаменита места – непокретна културна добра; уметничко-историјска дела, архивска грађа, филмска грађа и стара и ретка књига – покретна културна добра.“¹¹⁾

Што се појма културног добра у међународном оквиру тиче, не постоји једна интернационално општеприхваћена дефиниција културног добра. Најприхваћеније чини се његово одређење дато у Хашкој конвенцији за заштиту културних добара у случају оружаних сукоба из 1954. године.¹²⁾ У њеном члану 1. одређено је да израз „културно добро“ обухвата, без обзира на порекло или право својине:

а) покретну или непокретну имовину од великог значаја за културно наслеђе свих људи, попут споменика архитектуре, уметности или историје, верске или секуларне; археолошка налазишта; групе грађевине које су, као целина, од историјског или уметничког интереса; уметничка дела; рукописи, књиге или други објекти од уметничког, историјског или археолошког интереса; као и научне збирке и битне збирке књига или архива или репродукција напред наведене имовине;

б) грађевине, чија је главна и ефективна сврха да се очува или изложи покретна културна имовина дефинисана под словом а), попут музеја, великих књижара и архивских депозита и збегови који треба да сачувају, у случају оружаног сукоба, покретну културну имовину дефинисану под словом а);

ц) центри који садрже велике количине културне имовине дефинисане под словима а) и б), и позната као „центри који садрже споменике“.

У овој дефиницији можемо да издвојимо четири главне одлике културног добра, од која је једна (ирелевантност порекла или својинског статуса културног добра) постављена кумулативно са преостале три, алтернативно прописане: 1. да се ради о покретној или непокретној имовини од великог значаја за културну баштину

11) Закон их разврстава у три категорије: културна добра, културна добра од великог значаја и културна добра од изузетног значаја.

12) Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention 19, Internet, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, 10/06/2017.

свих људи; 2. да се ради о грађевинама које треба да сачувају или изложе покретна културна добра или 3. да се ради о центрима која садрже споменике. Овде се у даљој дискусији поставља питање да ли „велики значај“ из тачке 1. треба схватити као услов формалног признања од стране релевантних међународних организација које се тиме баве (ту се преваходно мисли на Унеско).

4. О УНИШТЕЊУ КУЛТУРНИХ ДОБАРА У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ: РИМСКИ СТАТУТ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА

4.1. Ратни злочини

У погледу ратних злочина, онако како су дефинисани у члану 8. Римског статута, а у вези са уништењем и/или оштећењем културног добра од значаја могу бити следеће одредбе:

- „озбиљно кршење Женевских конвенција од 12. августа 1949., тачније поступак против лица или имовине заштићене одредбама одређене Женевске конвенције: обимна разарања и присвајање туђе имовине које се не може оправдати војном потребом, и која су извршена незаконито и безобзирно“ (члан 8., став 2 [a] [iv]);
- „друге озбиљне повреде закона и ратних обичаја који се примењују у међународном оружаном сукобу, а према утврђеним правилима међународног права: напад или бомбардовање, било којим средствима, градова, села, боравашта или грађевина који нису брањени или који нису војни објекти“ (члан 8. став 2 [б] [v]);
- „намерно усмеравање напада на верске, образовне или научне објекте или објекте који се користе у добротворне сврхе, историјске споменике, болнице и места где се сакупљају болесни и рањени, под условом да то нису војни циљеви“ (члан 8. став 2 [б] [ix]);
- „друге озбиљне повреде закона и обичаја до којих дође у оружаном сукобима који нису међународног карактера, а које повреде су предвиђене одговарајућим одредбама међународног права: намерно усмеравање напада на религијске, образовне, уметничке, научне објекте, као и објекте за добротворне сврхе, историјске споменике, болнице и места где су скупљени рањени и болесни, под

условом да не представљају војне циљеве“ (члан 8. став 2 [e] [iv]).

Ал Махди је од стране Међународног кривичног суда осуђен због последњепоменутог облика ратног злочина.

4.2. Злочин против човечности

Поред ратног злочина, у обзир долазе оштећење и/или уништење културног добра у виду злочина против човечности. Његов опис, истина, пружа мање спона са нападом конкретно на културно добро. У обзир би дошао следећи облик:

- у смислу одредби овог (Римског, прим. аутора) Статута под „злочином против човечности“ сматрају се други нехумани поступци сличног карактера (као претходно наведени, прим. аутора), којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожавање физичког или менталног здравља, а које су предузете као део ширег или систематског напада упереног против цивилног становништва као таквог (члан 7. став 1. [k]).

Код оваквог описа, уколико се жели повезати са уништењем културног добра, треба утврдити везу између те повреде и тешких патњи цивилног становништва (на пример, услед немогућности вршења верских обреда, негативног утицаја на друштвени живот и социјалну кохезију, итд).

Па ипак, ако се злочин против човечности посматра уопштеније у односу на слово Римског статута, тј. ако се посматра 1) у оквиру широког и/или систематског напада који је био део политике државе или организације и био је усмерен против цивилног становништва; 2) при чему је учињено дело био део тог напада и 3) учинилац је знао да је дело део напада,¹³⁾ онда веза између уништења културног добра и злочина против човечности постаје јаснија.

4.3. Prosecutor v. Al Mahdi

4.3.1. Чињенично стање и одлука Међународног кривичног суда

Ахмад ал Факи ал Махди (*Ahmad al-Faqi al-Mahdi*, познат и као *Abu Tourab*), био је члан Ансар Дине, исламистичке групе, чији је циљ наметање шеријатског права у Малију. Почетком 2012, Ан-

13) Caroline Ehlert, *Prosecuting the Destruction of Cultural Property in International Criminal Law*, нав. дело, стр. 144 и даље.

сар Дине се придружила побуњеничкој групи у Северном Малију. Након што су потиснули војску ка југу, почели су оружани сукоби између побуњеничких група. Ансар Дине, повезана са Ал Каидом у Исламском Магребу, успоставила је контролу над Тимбуктом у априлу 2012. године,¹⁴⁾ која је трајала до јануара 2013. године.

За то време, успостављени су Исламски суд, морална бригада Хизбах (*Hisbah*), задужена за „регулисање“ моралности и сузбијање „видљивих порока“ становника, као и полицијске јединице за спровођење шеријатског права. Ал Махди је априла 2012. године постао вођа Хизбаха, поставио њену структуру и надгледао њено деловање до септембра 2012. године, а пошто је сматран добрим познаваоцем религијских питања, био је укључен и у рад Исламског суда.¹⁵⁾

За време окупације, између 30. јуна и 11. јула 2012. године, чланови Хизбаха уништили су низ историјских и верских грађевина и споменика у граду Тимбуктуу, за које су сматрали да су идолопоклонички и да представљају „видљив порок“.¹⁶⁾ Пре напада су се консултовали са Ал Махдијем о томе и укључили га у припреме и планирање напада.¹⁷⁾ Он је такође учествовао у и надгледао нападе као вођа Хизбаха, „ишао је до места која су напали возилима, оружјем, оруђем попут будака и гвоздених шипки“ и старао се о извршењу планираног уништења.¹⁸⁾

Ал Махди изручен је Међународном кривичном суду у Хагу 25. септембра 2015. године, након што је претходно ухапшен у Нигеру по основу седам дана раније издате потернице. 1. марта 2016. године признао је да је крив, а 27. септембра 2016. године оглашен је кривим и изречена му је казна затвора у трајању од девет година. Осуђен је једногласно због саизвршилаштва у ратном злочину који се састојао у намерном усмеравању напада на верске и историјске грађевине, укључујући девет маузолеја и једну џамију у Тимбуктуу, у јуну и јулу 2012. године.

---

14) *Charge brought by the Prosecution against Ahmad AL FAQI AL MAHDI*, ICC-01/12-01/15-70-AnxA, INTERNATIONAL CRIMINAL COURT.

15) Paige Casaly, “Al Mahdi before the ICC, Cultural Property and World Heritage in International Criminal Law”, *Journal of International Criminal Justice* no. 14/2016, стр. 1210, 1211.

16) Charges, at 4, 6.

17) Charges, at 5.

18) Исто.

4.3.2. Значај случаја ал Махди

Случај *ал Махди* вишеструко је значајан. Ово је први случај Међународног кривичног суда где централно место заузима уништење културног добра, и то у целости, с обзиром на то да се уопште није дискутовало о лишењима живота или повређивању људи. Ово се не посматра нужно у лошем светлу, јер се утрошком мало средстава дошло до доказа за могуће даље оптужбе, а у светлу приговора упућеног Суду да су издаци у несразмери са бројем и значајем донетих пресуда.¹⁹⁾

С друге стране, у случају је пуна пажња посвећена заштити културних добара, подвлачећи њихову релевантност за очување културног идентитета једне групе људи, чиме се заправо шири кривичноправна заштита становништва; она иде даље од уништења живота и непосредне, приватне својине. Њиме се у пракси оживљава концепт универзалности културних добара и њиховог значаја за цело човечанство.

Тужилац против *ал Махдија* је битан и стога што је то први случај у коме је окривљени признао кривицу; сходно томе је поступак трајао свега три дана. Поред тиме делимично оповргнутог приговора да је Суд неефикасан, да троши превише средстава, а да су резултати скромни,²⁰⁾ добром сарадњом са Малијем и Нигером желело се такође негирати или барем ублажити тзв. афричка пристрасност (*Africa bias*),²¹⁾ тј. тврдња да Међународни кривични суд води поступке махом против држављана афричких земаља.

Како је истакнуто у оптужници, уништене грађевине су чиниле „цењени део заједнице и отелотворале су наслеђе и идентитет Тимбукта, познатог као 'града 333 светаца'."²²⁾ Приметно је што је девет од десет грађевина на које се пресуда односи било под заштитом Унеска, па се намеће питање у којој мери је та чињеница била значајна у доношењу одлуке.

19) David Davenport, *International Criminal Court: 12 Years, \$1 Billion, 2 Convictions*, Internet, <https://www.forbes.com/sites/daviddavenport/2014/03/12/international-criminal-court-12-years-1-billion-2-convictions-2/#7a860a522405>, 10/07/2017.

20) До сада (стање на дан 29. јун 2017. године) је свега 14 случајева прешло из истражне фазе, односно 5 поступака је у току, један се налази у жалбеном поступку, три у поступку накнаде штете, а пет је у потпуности окончано. Вид. *Situations under investigation*, Internet, <https://www.icc-cpi.int/pages/situations.aspx>, 29/06/2017.

21) Више о томе вид. Lydia Apori Nkansah, "International Criminal Court in the Trenches of Africa", *African Journal of International Criminal Justice* no. 1/2014, стр. 8–37.

22) Charges, at 5.

4.4. Статус светске баштине Унеско као показатељ значаја културног добра

Тужитељка *Бенсуда* у случају *ал Махди* је у свом оптужном акту на следећи начин карактерисала преузете радње: „(Оптужбе, прим. аутора) су о уништењу незамењивих историјских споменика, о хладнокрвном нападу на достојанство и идентитет целог становништва и њихових верских и историјских корена.²³⁾ (Грађевине, прим. аутора) биле су од историјског и културног значаја за цео свет. Оне су биле одређене од стране Унеско као светска културна баштина, јер су представљале поглавље у историји човечанства.“²⁴⁾ Позивањем на статус културног добра посебно као таквог означеног и заштићеног од стране Унеско, она је указала на посебан значај који се придаје тим добрима.

На листи Унеско (*UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) тренутно се налази 1073 добра, од тога 832 културна, 206 природна и 35 мешовита.²⁵⁾ Критеријуми за добијање статуса заштићеног добра, означеног специфичним емблемом, јесу тај да је добро од изванредне универзалне вредности (*outstanding universal value*) и да испуњава најмање један од постављених десет критеријума.²⁶⁾

Од укупног броја добара под заштитом Унеска, њих 54 су у опасности; у Европи (свега) три, и то историјски центар Беча (од 2017. године), поморско-трговачки део Ливерпула (од 2012. године) и средњевековни споменици на Косову и Метохији. Недостатак правног статуса власништва, законске заштите у тампон зонама, имплементације менаџмент плана и активног менаџмента, тешкоће у надзору добра због политичке нестабилности, пост-конфликтне ситуације (посете у пратњи КФОР/УНМИК и недостатак чувара и обезбеђења), као и незадовољавајуће стање у погледу конзервирања и одржавања добра су индикатори опасности који четири конкретно наведена „средњевековна споменика“ на Косову (манастир Дечани, Пећка Патријаршија, манастир Грачаница и

23) Statement, 2.

24) Исто.

25) *World Heritage List*, Internet, <http://whc.unesco.org/en/list/>, 30/07/2017.

26) Поједини критеријуми су ближе објашњени у Операционим смерницама за имплементацију Конвенције о светском наслеђу, *The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, Internet, <http://whc.unesco.org/en/guidelines/>, 31/07/2017.

црква Богородица Љевишка) чине угроженим сходно члану 11 (4) Конвенције о заштити светског културног и природног наслеђа.

Поред чињенице да су манастири на Косову и Метохији „најстарији“ на листи угрожене светске баштине на територији Европе (налазе се на њој формално од 2006. године, при чему се суштинска потреба за њиховом заштитом знатно раније указала), индикатори њихове угрожености су посве другачијег квалитета у односу на друге две поменуте локације.²⁷⁾ Ти показатељи су најближе повезани са могућом кривичноправном одговорношћу, слично оној која се утврдила у случају *ал Махди*.

Премда нигде није формално наведен као део описа бића или као кривичноправно посебно релевантна околност, о значају статуса добра признатог од стране УН, сведоче даље речи *Бенсуде* да је „културно наслеђе огледало човечанства“ и да „такви напади (против културног добра, прим. аутора) утичу на човечанство као такво.“ Одељење које је водило претходни поступак се суштински на то надовезало, истичући да је у време уништења било под заштитом Унеска, повезујући у наставку његов међународни значај са значајем за локалну заједницу.²⁸⁾

У речима тужитељке се огледа један универзалистички приступ, који полази од значаја културног добра у ширем контексту културне баштине света, тј. значаја културног добра за човечанство као такво. Иако то није јасно речено, баштина формално призната од стране Унеска чешће ужива кривичноправну заштиту.²⁹⁾

Разлог томе је тзв. *gravity threshold*,³⁰⁾ односно тежина учињене повреде која оправдава покретање поступка пред Међународним кривичним судом. О њему говори Римски статут када се бави „прихватљивошћу случаја“. У члану 17., ставу 1 (д) с тим у вези пише: „Имајући у виду став 10 Преамбуле и члан 1, Суд доноси одлуку да се у конкретном случају поступак не може покренути нити водити када случај није од такве важности³¹⁾ да би оправдао

27) Код њих се махом ради о грађевинским проблемима.

28) Confirmation of Charges, para 39.

29) „However, such cases (not involving World Heritage sites, прим. аутора), have rarely been pursued in the international criminal law context; charges of cultural property destruction have largely been limited to cases involving World Heritage sites.“ Paige Casaly, “Al Mahdi before the ICC, Cultural Property and World Heritage in International Criminal Law”, нав. дело, стр. 1217.

30) Више о томе: Susana SaCauto, Katherine A. Cleary, “The Gravity Threshold of the International Criminal Court”, *American Journal of International Law* 23, no. 5/2008, стр. 807–854.

31) Као што можемо да видимо, у оригиналу Римског статута на енглеском језику говори се о „тежини“ (*gravity*). У преводу на српски језик говори се, пак, о „важности“. Закон

даље ангажовање Суда.“ У Статуту није даље речено шта се има сматрати под „важношћу“ која опредељује покретање поступка, али се помиње у Правилима Канцеларије тужиоца. У Правилу 29 „Почетак истраге или поступка“, каже се, између осталог, и „да би се утврдила тежина (или ти важност, прим. аутора) наводних злочина, Канцеларија треба да узме у обзир разне факторе, укључујући њихов обим, природу, начин извршења и утицај.“

Случај *ал Махди* је показао да се статус баштине Унеско, са својим централним критеријумом „изванредне универзалне вредности“, уклапа у већину мерила овог нелимитативно постављеног списка. Како примећује *Casaly*, тужитељка није говорила о културној баштини тог града као таквој, већ о броју (сразмери) уништених, а заштићених грађевина, чиме је говорила о опсегу злочина.³²⁾ Она се потом осврће на посебну заштиту према Додатном протоколу I Женевских конвенција из 1949. године, која обухвата „објекте чија вредност превазилази географске границе и који су по свом карактеру јединствени и интимно повезани са историјом и културом народа, (...), а што је `несумњиво` испуњено тиме што се те грађевине налазе на списку Унеска још од 1988. године“, испуњавајући критеријум природе злочина.³³⁾ Напоследку, дотакла се и утицаја злочина описом да се ради о „шокирању свести човечанства“.³⁴⁾

Другачије речено, централни критеријум „изванредне универзалне вредности“ светске баштине Унеско испуњава, како смо у случају *ал Махди* видели, најмање један од четири постављена критеријума (обим, природа, начин вршења и утицај злочина) који су неопходни, не би ли се сматрало да је учињени злочин „прешао праг“ тежине („важности“) и показао целисходним отпочињање поступка пред Међународним кривичним судом. То, такође, значи да статус баштине под заштитом Унеска скоро па аутоматски испуњава критеријуме прихватљивости случаја сходно члану 17. Римског статута. Са пресудом у случају *ал Махди* требало би очекивати „лаганији“ прелазак и у наредне фазу поступка.

о потврђивању превода Римског статута Међународног кривичног суда, *Сл. лист СРЈ* – Међународни уговори, бр. 5/2001. О другим несавршеностима превода Римског статута вид. Вања Бајовић, „Изгубљени у преводу“ или Грешке у званичном преводу Римског статута, у зборнику: *Казнена реакција у Србији* (приредио: Ђорђе Игњатовић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2011, стр. 238–254.

32) Paige Casaly, “Al Mahdi before the ICC, Cultural Property and World Heritage in International Criminal Law”, нав. дело, стр. 1215.

33) Исто, стр. 1216.

34) Исто.

5. УНИШТЕЊЕ КУЛТУРНИХ ДОБАРА ПРЕМА КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ СРБИЈЕ

Српски Кривични законик познаје две инкриминације у вези са уништењем културног добра.³⁵⁾ Тежи облик кривичног дела уништења и оштећења туђе ствари (члан 212 став 3) представља уништење, оштећење или чињење неупотребљивим туђе ствари која представља културно добро, заштићену околину непокретног културног добра, односно добро које ужива претходну заштиту, са објектом (како покретна, тако и непокретна ствар) као разликом у односу на основни облик. Радња извршења је алтернативно постављена као уништење, оштећење или чињење неупотребљивим, чиме је уједно одређена и последица овог кривичног дела. Оштећење постоји када су својства ствари делимично промењена у негативном смислу, тако да је измењен изглед, умањена употребна вредност; док је ствар учињена неупотребљивом када се више уопште не може користити, када не може више да служи сврси којој је намењена.³⁶⁾ Под уништењем се сматра потпуно уништење њене супстанце (сагоревање, растапање и сл) или довођење у такво стање да та ствар губи вредност и постаје потпуно неупотребљива (ломљење, цепање, рушење).³⁷⁾ Овај облик дела забрањен је казном затвора од шест месеци до пет година.

Кривични законик у члану 383. говори о кривичном делу уништавања културних добара. Основни облик (став 1), за који је прописана казна затвора од три до петнаест година, чини ко кршећи правила међународног права за време рата или оружаног сукоба уништава културне или историјске споменике или друга културна добра или верске објекте или установе или објекте који су намењени науци, уметности, васпитању или хуманитарним циљевима или нареди да се таква дела врше. Радња извршења постављена је алтернативно као уништавање или наређивање.³⁸⁾ Тежи облик

35) Кривични законик познаје и следећа кривична дела, односно облике појединих кривичних дела против културних добара: тешка крађа (члан 204, став 3), утаја културног добра (члан 207 став 4), одузимање туђег културног добра (члан 211 став 2), прикривање културног добра (члан 221 став 4), неовлашћено изношење и уношење културног добра (члан 221а), неовлашћено извођење археолошких радова (члан 353а).

36) Зоран Стојановић, Наташа Делић, *Кривично право Посебни део*, 4. издање, Београд, 2016, стр. 146.

37) Љубиша Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Савремена администрација, Београд, 2006, стр. 594.

38) Ђорђевић примећује да би требало уподобити трајни глагол „уништавати“ и тренутни глагол „наредити“ да би се избегла конфузија у погледу стицаја. Вид. Ђорђе Ђорђевић,

(став 2), са запређеном казном од пет до петнаест година, постоји ако је уништен објекат који је као културно добро под посебном заштитом међународног права. Овом инкриминацијом су преузете обавезе из раније поменуће Хашке конвенције из 1954. године и Допунског протокола I уз Женевске конвенције о заштити жртава међународних оружаних сукоба из 1977. године.³⁹⁾

6. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Анализа развоја заштите културних добара у међународном кривичном праву и посебно случаја *ал Махди* показала је да се пробуђена свест о неопходности њихове заштите и на интернационалном нивоу, када су та добра током ратова, оружаних сукоба, односно услед ширих, систематских напада по правилу у већој мери угрожена, везује за карактеризацију културних добара као добара читавог човечанства. Овде се суштински парафразира кључни критеријум заштите баштине од стране Унеска – „изванредна универзална вредност“, који не само да опредељује одлике светске баштине, већ њихову повреду „преводи“ преко прага прихватљивости случаја пред Међународним кривичним судом. Тиме се статусу светске баштине Унеско пружа значај који би у будућности могао да генерише учесталост оптужења. Ако се има на уму да је уништење и оштећење културних добара врло често повезано са повредом живота и тела људи, онда се улога повреде културних добара додатно појачава.

У будућности би такође могле да се очекују импликације у вези са заштитом четири српска православна манастира на Косову и Метохији, европским представником који се најдуже налази на тој листи. Уколико се, даље, судска пракса буде одвојила од статуса баштине Унеско, тј. уколико буде обухватила и добра која нису означена од стране ове специјалне организације Уједињених нација, онда би тиме могли да буду обухваћени многобројни други угрожени споменици. То би свакако претпоставило дискусију о томе шта симболизује одређено културно добро, који је мотив инкриминације његове повреде, да ли се могу изнаћи критеријуми који ће ићи дале од Унескових, и ако да, који би то могли бити, те поставити читав низ догматски (утицај ванкривичноправних одредби на обим и садржај инкриминације, могућност деловања основа искључења противправности, даље умрежавање кривичног и међународног

„Кривична дела против културних добара у КЗ Србије“, нав. дело, стр. 300.

39) Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, 4. издање, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 998.

права, дејство заблуде, итд) и криминалнополитички занимљивих питања.

Што се решења у српском праву тиче, заштита културних добара од уништења се може оценити задовољавајућом и усклађеном са међународним смерницама, при чему би се у наредном кораку могло дискутовати о општој кривичноправној заштити културних добара.

ЛИТЕРАТУРА

- Бајовић Вања, „Изгубљени у преводу“ или Грешке у званичном преводу Римског статута, у зборнику: *Казнена реакција у Србији* (приредио: Ђорђе Игњатовић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2011.
- Ђорђевић Ђорђе, „Кривична дела против културних добара у КЗ Србије“, у зборнику: *Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму IV* (приредио: Саша Мијалковић), Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2013.
- Закон о културним добрима, *Сл. гласник РС*, бр. 71/94, 52/2011 – др. закони и 99/2011 – др. закон.
- Закон о потврђивању превода Римског статута Међународног кривичног суда, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 5/2001.
- Лазаревић Љубиша, *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Београд, 2006.
- Стојановић Зоран, *Коментар Кривичног законика*, 4. издање, Службени гласник, Београд, 2006.
- Стојановић Зоран, Делић Наташа, *Кривично право Посебни део*, 4. издање, Београд, 2016.
- Apori Nkansah Lydia, “International Criminal Court in the Trenches of Africa“, *African Journal of International Criminal Justice* no. 1/2014.
- Casaly Paige, “Al Mahdi before the ICC, Cultural Property and World Heritage in International Criminal Law“, *Journal of International Criminal Justice* no. 14/2016.
- Charge brought by the Prosecution against Ahmad AL FAQI AL MAHDI, ICC-01/12-01/15-70-AnxA, INTERNATIONAL CRIMINAL COURT.
- De Vattel Emmerich, *The Law of Nations or the Principles of Natural Law*, Carnegie Institution of Washington, Washington 1916.
- Ehlert Caroline, *Prosecuting the Destruction of Cultural Property in International Criminal Law*, M. Nijhoff, Leiden Boston, 2014.
- Garner Bryan (ed.), *Black’s Law Dictionary*, Thomson Reuters, St. Paul, 2014.
- Grotius Hugo, *The Rights of War and Peace*, Book III, Liberty Fund, Indianapolis, 2005.

Nahlik Stanislaw, "International Law and the Protection of Cultural Property in Armed Conflicts", *Hastings L.J.* no. 4/1975.

SaCauto Susana, Cleary Katherine A., "The Gravity Threshold of the International Criminal Court", *American Journal of International Law* 23, no. 5/2008.

Schindler Dietrich, Toman Jiri, *The Laws of Armed Conflicts*, M. Nijhoff Publ., Dordrecht, 1988.

The Protection of Cultural Heritage: Rules, practices and education. Italian contribution, G7 Meeting of Experts, Florence, March 30 2017.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention 19, Internet, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, 10/06/2017.

Davenport David, *International Criminal Court: 12 Years, \$1 Billion, 2 Convictions*, Internet, <https://www.forbes.com/sites/daviddavenport/2014/03/12/international-criminal-court-12-years-1-billion-2-convictions-2/#7a860a522405>, 10/07/2017.

Situations under investigation, Internet, <https://www.icc-cpi.int/pages/situations.aspx>, 29/06/2017.

The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, Internet, <http://whc.unesco.org/en/guidelines/>, 31/07/2017.

World Heritage List, Internet, <http://whc.unesco.org/en/list/>, 30/07/2017.

Ivana Markovic

THE DESTRUCTION OF IMMOVABLE CULTURAL PROPERTY – PROTECTION ACCORDING TO INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Resume

The author deals with destruction of cultural property in international criminal law. After looting and plundering being an integral part of war and conflicts, the idea of protecting heritage has risen. Without a universally accepted definition of cultural property, with a pending discussion about the very nature of the goods, the recent decision of the International Criminal Court in *Prosecutor v. Al Mahdi* shed some new light on the topic. It has set the basis for future discussions and proceedings regarding cultural property, potentially reflecting on the general protection of endangered buildings and monuments, like the medieval monasteries in Kosovo. The author comes to the conclusion

that the status of UNESCO heritage site has significance for passing the gravity threshold and initiating prosecution before the ICC.

The last part of the paper closes the discussion by taking a look at the situation in Serbian Criminal Code. It has criminalized the destruction of cultural property twofold (Destruction or Damage of Another's Object in art. 212 and Destroying Cultural Heritage in art. 383) in an overall satisfying manner, underlining the special need for protection of cultural goods.

Keywords: Cultural Property, UNESCO, International Law, Criminal Law, Destruction, Convention, Criminal Code, *Al Mahdi*

---

* Овај рад је примљен 01. августа 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 22. августа 2017. године.